

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

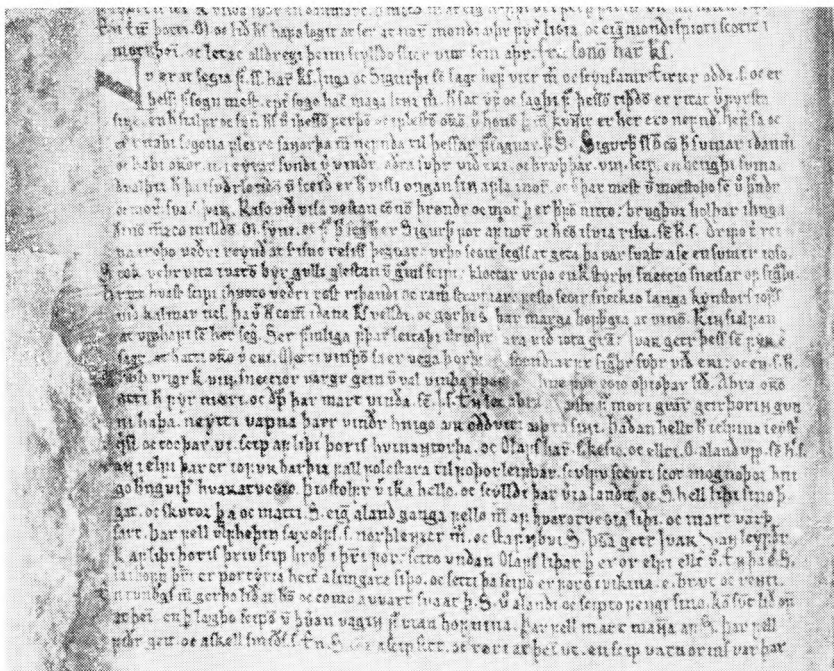
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hvornaar nævnes ÆRØ første Gang

Af overarkivar, dr. phil. Erik Kroman.

Den ældste Omtale af Ærø i »Morkinskinna«.

I den lidt ældre Litteratur kan man læse, at Ærø omtales første Gang i Knytlingasaga i Anledning af et Søslag mellem Svend Estridsen og Magnus den Gode „við Erri“ 1043. Knytlingasaga er imidlertid et Samlingsarbejde (Kompilation), som har hentet sit Stof fra mange forskellige Steder, ganske særligt fra Snorre Sturlassons Heimskringla. Fra denne Snorres Kongesagaer stammer ogsaa som vist af Finnur Jonsson Beretningen om Svend Estridsens Kamp med Magnus d. Gode, og Snorre har ikke „við Erri“, men „á Ré“, hvad der maa betyde „ved Rygen“. Man maa ikke des mindre til Sagalitteraturen for at finde den ældste om end næsten 100 Aar yngre Omtale af Ærø.

I et islandsk Pergamthaandskrift paa det kgl. Bibliotek (Gl. kgl. Saml. 1009 Fol.); som paa Grund af sin medtagne Tilstand fra gammel Tid bærer Navnet Morkinskinna (smuldrende Skind), og som stammer fra Tiden o. 1280, findes en islandsk Bearbejdelse (fra o. 1220) af en ældre norsk Kongesaga. En anden omtrent samtidig Bearbejdelse af samme Kongesaga finder man i Snorres Heimskringla. Begge Steder omtales en Kamp med Vender ved Ærø, som det norske Kongsemne Sigurd Slembe havde i Sommeren 1137, men Morkinskinna har en særlig Interesse, idet Haandskriftet anfører Dele af det Skjaldekvad, hvorpaa hele Fremstillingen er bygget. Kampen ved Ærø er kun en enkelt af de mange dramatiske Begivenheder i Sigurd Slembes Liv, og det kan have Interesse at se den i lidt større Sammenhæng.

Sigurd Slembe tilhører den urolige og lovløse Periode i Norges Historie, som man benævner Kongsemnetiden. Enhver, som kunde bevise, at han var af Kongeslægt, var efter Tidens Opfattelse retmæssig Arving til Kongemagten. Deraf fulgte utallige Stridigheder og Krige mellem „Kongsemnerne“ og deres Partier.

Efter at Magnus Barfod, Nordens sidste Vikingekonge, var faldet i Irland 1103, herskede hans 2 Sønner Øystein (d. 1123) og Sigurd Jorsalfar (d. 1130). Sigurds Tilnavn Jorsalfar(er) stammede fra, at han i sin Ungdom havde kæmpet sammen med Korsfarerne i Palæstina (Jorsal = Jerusalem). De to Konger herskede i Fællesskab til Øysteins Død, hvorefter Sigurd regerede som Enekonge. I hans Tid kom en Islænder Harald Gillekrist til Norge og hævdede,

at han var Søn af Magnus Barfod og saaledes Halvbroder til Sigurd Jorsalfar. Sigurd tillod ham at bevise det ved „Gudsdom“, og han beviste det derpaa ved at gaa barfodet over ni glødende Plovjern uden at tage Skade. Sigurd anerkendte ham derefter som sin Broder. Forinden havde han dog maattet love ikke at stræbe efter Kronen, saa længe Sigurds Søn Magnus levede. Denne var imidlertid haard og grum, og da Sigurd Jorsalfar døde, gennemtvang Stormændene, at han tog Harald til Medkonge. Det kom snart til Uenighed mellem de to Konger, og det endte med, at Harald tog Magnus til Fange. For at gøre det umuligt for ham at stræbe efter Kronen lod Harald hans Øjne stikke ud og hans ene Fod afhugge, hvorefter han blev anbragt i et Kloster i Nidaros (Trondheim). Harald regerede derefter som Enekonge. Nu fremkom der imidlertid et nyt Kongsemne Sigurd Slembe. Han var oprindelig oplært som Klerk og var kommet saa vidt, at han var blevet Diakon (Degn), da hans Moder meddelte ham, at hans Fader var Magnus Barfod. Oplysningen bevirkede en Omvæltning i hans Tilværelse. Han kastede sig ud i vilde Eventyr og blev en mægtig Kriger. Han foretog først en Pilgrimsrejse til Rom og det hellige Land og opholdt sig derefter i længere Tid paa Ørkenøerne og i Skotland, hvor han deltog i talrige Kampe, men 1136 vendte han tilbage til Norge og forelagde Kong Harald sin Sag og bad ham anerkende Slægtskabet. Da Harald i Stedet stræbte ham efter Livet, samlede han en Flok utilfredse om sig, og med dem overfaldt han uventet Kongen i Bergen og dræbte ham. Han forsøgte derefter at vinde Befolkningen, men fik kun ringe Tilslutning. I Stedet samlede man sig om Kong Haralds to smaa Drenges Sigurd og Inge, som blev kaaret til Konger. Sigurd Slembe skaffede sig nu en Forbundsfølge, idet det lykkedes ham at tage den blindede Kong Magnus ud af Klosteret. Mens Sigurd Slembe sejlede vestpaa, fik Magnus samlet en betydelig Hær, hvormed han i Sommeren 1137 mødte Kong Inges Hær ved Minde ved Mjøsen, men blev slaaret. Han flygtede derefter først til Götland og senere til Danmark. Da Sigurd Slembe samme Sommer kom defra over Havet til Norge, fik han at vide, hvorledes det var gaaet Magnus, og indsaa, at han ikke kunde vente Støtte i Norge. Han forsatte derfor sydpaa til Danmark. Det er i Forbindelse

med denne Rejse, hans Kampe med Vender omtales, i Øresund (Morkinskinna), ved Ærø og ved Møen. Snorre fortæller saaledes: „Syd for Ærø mødte han nogle Venderskibe og lagde til Kamp med dem og fik Sejr. Han ryddede der 8 Snekker og dræbte mange Mænd og hængte nogle. Han havde igen en Kamp med Venderne ved Møen og fik Sejr“. Den følgende Tid tilbragte Sigurd og Magnus dels i Danmark, dels paa Hærgningstog i Norge. I Efteraaret 1139 sejlede de til Norge med en dansk Flaade, men i Slaget ved Hvaler ved Indsejlingen til Oslofjord 12. November blev de besejret af Inges og Sigurds Flaader. Magnus blev dræbt, da hans Skib var blevet ryddet, og en af hans Høvdinge vilde bære ham over paa et andet Skib, idet et Spyd gennemborede dem begge. Sigurd Slembe sprang overbord, men blev fanget i Vandet og taget af Dage under grusomme Pinsler. Under Pinslerne sang han Psalteriet (Davids Salmer paa Latin), lige til han udaandede. Magnus blev gravlagt i Halvardskirken i Oslo, mens Sigurd Slembes Lig af Danskerne blev ført til Danmark og gravlagt i Mariekirken (nu Frue Kirke) i Aalborg.

Sigurd Slembes Liv blev kort efter hans Død skildret i et Kvad af den islandske Skjald Ivar Ingimundarson. Som andre islandske Skjalde dyrkede han navnlig Skjaldekunsten ved de nordiske Kongers Hoffer, hvor man kunde hente Ære og Belønning. Han har skrevet Digte om Magnus Barfod og hans Sønner Øystein og Sigurd Jorsalfar. Mens disse Digte er gaaet tabt, er større Dele af Digtet om Sigurd Slembe bevaret som Indskud i Morkinskinna, for hvis Beretning det danner Grundlag. Kampen ved Ærø skildres i følgende Strofer (i Finnur Jonssons Gengivelse):

Mœliti Vinðum, sás vega þorði, sóknjarfr Sigurðr suðr við Erri.	Hrauð ungr konungr átta snekkjur, vargr gein of val, Vinða ferðar; hné fyr eggju öþjóðarlið.
--	---

Paa Dansk: Den kampdjærve Sigurd, som turde kæmpe, mødte Venderne sydpaa ved Ærø.

Den unge Fyrste ryddede Venderskarens otte Snekker; Ulven gabede over de faldne; Røverbanden faldt for Sværdæggene.

Om Sigurd Slembes Død hedder det: Mændenes Konge sang Psalteriet, medens Kongens Fjender pinte ham; den kampdjærve Konge bad for Mændene, dem som lod ham Pinslerne vederfares.

Jeg har hørt, at Kongen lod sit Liv, da han havde sunget Psalteriet; Kongen ønskede at maatte gaa til Skrifte, men det opnaaede Folkekongen ikke.

Ogsaa Saxo beretter om Sigurd Slembes Liv og hans grusomme Død og udtaler sin Beundring for hans Tapperhed.

Skildringen af Sigurd Slembes Togt i Østersøen 1137 har Interesse, ikke blot fordi Ærø her nævnes første Gang, men ikke mindst, fordi den giver et levende Indtryk af, hvorledes de vendiske Skibe paa denne Tid beherskede Østersøen og sværmede omkring de danske Øer. Under de svage Konger i den tidligere Del af 12. Aarh. og de paafølgende Borgerkrige blev store Dele af Danmark hjem søgt af Venderne i en Grad, som man har Vanskelighed ved at forestille sig. Ifølge Saxo laa store Strækninger af Syd- og Østsjælland øde hen. 1157 skal Fyn være blevet hærget og Odense brændt, ogsaa Østjylland var udsat for Hærgninger og Plyndringer. Selv til Norge naaede Vendernes Plyndringstog, saaledes blev den vigtige Købstad Konghelle plyndret og brændt og Indbyggerne dræbt eller bortført 1135 umiddelbart før Sigurd Slembes Hjemkomst til Norge.

Overfaldet paa Konghelle, der blev foretaget af Venderkongen Rutibor, viser, hvilke Styrker Venderne kunde optræde med. Ifølge Snorre havde de ikke mindre end halvsjette Hundrede Skibe med 40 Mand og 2 Heste paa hvert Skib. At Vendernes Hærgninger i ganske særlig Grad er gaaet ud over de danske Østersøer og ikke mindst Ærø, kan ikke betvivles. Ærøs mange Vige har tilladt Datidens Skibe at trænge dybt ind i Øen. Flere Steder paa de sydlige Øer havde Venderne begyndt at bosætte sig. Man vil udlede Navnene Vindeballe paa Ærø og Vindeby paa Taasinge af Vender. Omslaget kom først, da Valdemar den Store og Absalon førte Krigen over i Fjendens Land, men endnu efter Rygens Erobring 1168 rejste Venderne sig og kastede sig med stor Voldsomhed over de danske Øer. Det skal ifølge den tyske Historieskriver Helmold være gaaet særlig ud over Als, hvor Kirkerne blev ødelagt og mange af Beboerne bortført og solgt som Slaver i de vendiske Byer. Det er dog næppe gaaet mindre ud over Ærø. De to Øer har maaske ligefrem maattet generobres fra Venderne. Ærø er derefter blevet stærkt befæstet. Man maa antage, at de fleste af Voldstederne paa Ærø maa stamme fra Beskyttelses anlæg mod Venderne, det gælder navnlig det store Voldsted ved Søbygaard og det nu ødelagte Voldsted, som laa ved Enden af Drejet paa Marstalsiden ud mod Noret med 3-dobbelte Grave omkring. Luftfotografier taget af Museumsinspektør Stiesdal viser, at det endnu kan spores.

I Forbindelse med den første Omtale af Ærø i historiske Kilder kan der være Grund til at komme ind paa selve Navnet Ærø, og hvad det betyder. Som man vil se af det foregaaende, var det oldnordiske (norsk-islandske) Navn paa Ærø Erri. I de danske Kilder fra Middelalderen hedder Øen Ærræ eller Erre. I Slutningen af Middelalderen foregik der en dialektal Udvikling af Sproget paa Ærø, hvorved æ (e) foran r gik over til a (Jarn, Hjarte o.s.v.). Dette fik ogsaa Indflydelse paa Øens Navn, som blev udtalt Arre (jf. Anders Arrebo). Formen Ærræ gik dog aldrig helt i Glemme, men holdt sig ved Siden af Arre. I Marstal var i min Tid den folkelige Udtale ikke Arre, men udelukkende Ærræ, som ogsaa var den almindelige Udtale paa Naboøerne, hvorimod Arre var Udtalen i Landdistrikterne paa Ærø. Mens a-Formen blev den almindelige i Tysk, der var Retssproget paa Ærø og derfor brugtes i næsten alle officielle Skrivelser og Dokumenter, forekommer den kun mere undtagelsesvis i danske Tekster. I Slutningen af 16. Aarhundrede begynder man baade i Formerne med A og med E at lade Navnet ende paa ø: Arrø (Arrøe), Errø (Errøe) eller Ærrø (Ærrøe). Navnet blev som Regel stavet med 2 r og først i 19. Aarh. har en Form med eet r sejret, hvad der hyppigt har bevirket en ændret Udtale af Navnet: Æ-rø i Stedet for Ær-ø med kort Æ.

Til Tolkningen af Navnet Ærø er der givet Bidrag af nyere Navneforskere, Kr. Hald i Nudansk Ordbog og Knud B. Jensen i Foredrag paa den nordiske Filologkongres i Oslo 1959 (trykt: Ti Afhandlinger 1960). Der er dog ikke opnaaet Enighed. Begge mener, at rr er en Assimilation af oprindelig rz. Hald formoder, at Ordet er beslægtet med gotisk airzeis, forvildet, jf. tysk irren, gaa vild, fejle, og jf. et engelsk Flodnavn Erse, der forklares som det bugtede. Navnet Ærø skulde derefter sigte til Øens stærkt indskaarne Kystlinje. Knud B. Jensen vil forklare Øens Navn som et Indbyggernavn og sætter det i Forbindelse med et gallisk Mandsnavn Ers-ea, der er samme Navn som det nordiske Mandsnavn Erri, som Oluf Nielsen har villet tolke Navnet af. Ordet har Paralleller i flere ældre Sprog, hvoraf det fremgaar, at den egentlige Betydning er Mand, og Navnet skulde da betyde Mænd(ene).